

Date: 19th July-2026

TILDA INSON OMILI

Boboyeva Madina Xaydarovna

Oriental universiteti,

Tillar-2 kafedrası dotsent v.b,

Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Annotatsiya: Mazkur ishda tilda inson omili masalasi antropotsentrik yondashuv asosida tahlil qilinadi. Unda tilning inson tafakkuri, dunyoqarashi, madaniyati va muloqot faoliyati bilan uzviy bog'liqligi yoritiladi. Shuningdek, til birliklarida milliy qadriyatlar, shaxsning nutqiy xususiyatlari hamda kommunikativ maqsadlarning aks etishi ilmiy jihatdan izohlanadi. Tadqiqot natijalari tilni inson faoliyati va ijtimoiy-madaniy hayot bilan bog'liq holda o'rganishning nazariy va amaliy ahamiyatini ko'rsatadi. Mazkur tezisda tilda inson omilining o'rni, til va tafakkur o'rtasidagi uzviy bog'liqlik hamda antropotsentrik tilshunoslikning asosiy tamoyillari yoritiladi. Shuningdek, tilning inson shaxsiyati, madaniyati va ijtimoiy hayotidagi ahamiyati tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: til, inson omili, antropotsentrizm, nutq, tafakkur, madaniyat, muloqot, tilshunoslik.

Kirish. Til insoniyatning eng muhim ijtimoiy hodisalaridan biri bo'lib, u kishilar o'rtasidagi muloqotni ta'minlaydi, bilim va tajribalarni avloddan avlodga yetkazadi. Zamonaviy tilshunoslikda tilni faqat grammatik tizim sifatida emas, balki inson faoliyati, tafakkuri va madaniyati bilan uzviy bog'liq hodisa sifatida o'rganishga katta e'tibor qaratilmoqda. Shu sababli tilni inson omili bilan bog'liq holda tadqiq etish bugungi kun tilshunosligining dolzarb yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Til jamiyat hayotining oynaidir. Har bir til jamiyatdagi ijtimoiy tizim, qadriyatlar va insonlarning mavqeyini o'zining o'ziga xos ifoda vositalari orqali aks ettiradi. Insonning ijtimoiy hayotdagi o'rni va maqomi esa turli tilda turli leksik va frazeologik birliklar bilan ifodalanadi. Ingliz va o'zbek tillarida bunday birliklarning shakllanishi, qo'llanishi va ma'no ifodalanishi o'z madaniyati va tarixiy rivojlanishi bilan chambarchas bog'liqdir. Ushbu maqolada ingliz va o'zbek tillarida inson mavqeini bildiruvchi leksik va frazeologik birliklar qiyosiy o'rganiladi. Inson omili tilning shakllanishi, rivojlanishi va qo'llanilishida hal qiluvchi ahamiyatga ega. Har bir inson o'zining yoshi, kasbi, ijtimoiy mavqei, ta'lim darajasi va madaniy muhitiga qarab tildan turlicha foydalanadi. Shu bois nutqning mazmuni va uslubi insonning shaxsiy xususiyatlarini ham aks ettiradi.

Til va tafakkur bir-biri bilan chambarchas bog'liqdir. Inson fikrlaydi, o'ylaydi, tahlil qiladi va o'z fikrlarini til orqali ifodalaydi. Til nafaqat tayyor fikrni yetkazish vositasi, balki fikrning shakllanishida ham muhim rol o'ynaydi. Demak, insonning dunyoni anglash jarayoni til bilan bevosita bog'liq. Antropotsentrik tilshunoslik tilni inson markazida o'rganadigan ilmiy yo'nalishdir. Bu yondashuvga ko'ra, til birliklari insonning ehtiyojlari, maqsadlari, hissiyotlari va dunyoqarashi bilan uzviy aloqada tahlil qilinadi. Pragmatika, kognitiv tilshunoslik va

Date: 19th July-2026

lingvokulturologiya kabi zamonaviy yo'nalishlar aynan inson omiliga alohida e'tibor qaratadi. Til milliy madaniyatning ham asosiy ko'zgusidir. Har bir xalqning urf-odatlar, qadriyatlar, tarixiy tajribasi va ma'naviy merosi uning tilida o'z aksini topadi. Maqollar, matallar, iboralar va milliy atamalar xalqning dunyoqarashi hamda hayot tarzini ifodalaydi. Shu sababli tilni o'rganish orqali xalqning madaniyati va tafakkurini chuqurroq anglash mumkin. Globallashuv va axborot texnologiyalarining rivojlanishi insonning tilga bo'lgan munosabatini ham o'zgartirmoqda. Internet, ijtimoiy tarmoqlar va raqamli kommunikatsiya yangi so'zlar, iboralar hamda muloqot usullarining paydo bo'lishiga sabab bo'lmoqda. Bunday jarayonlarda ham inson omili yetakchi o'rinni egallaydi, chunki yangi til birliklarini yaratadigan, ulardan foydalanadigan va rivojlantiradigan aynan insondir.

Xulosa qilib aytganda, tilda inson omili tilshunoslikning muhim tadqiqot obyektlaridan biridir. Til inson tafakkuri, madaniyati, ruhiyati va ijtimoiy faoliyatining ajralmas qismi hisoblanadi. Antropotsentrik yondashuv tilni inson bilan bog'liq holda o'rganish orqali til hodisalarining mohiyatini yanada chuqurroq anglash imkonini beradi. Shuning uchun til va inson o'rtasidagi munosabatlarni tadqiq etish kelgusida ham dolzarbligini saqlab qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Mahmudov N. Til va nutq masalalari. – Toshkent: O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi davlat ilmiy nashriyoti, 2013.
2. Nurmonov A. O'zbek tilshunosligi nazariyasi. – Toshkent: Sharq, 2008.
3. Safarov Sh. Pragmalingvistika. – Toshkent: O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi davlat ilmiy nashriyoti, 2008.
4. Saussure, F. de. Kurs obshchey lingvistiki (Umumiy tilshunoslik kursi). – Moskva: Progress, 1977.
5. Chomsky, N. Language and Mind. 3rd ed. – Cambridge: Cambridge University Press, 2006.